



**ФИНАНСОВИ ИНСТРУМЕНТИ – БАЗОВИ  
ПОСТАНОВКИ В КОНТЕКСТА НА СЧЕТОВОДЕН  
СТАНДАРТ 32 – ФИНАНСОВИ ИНСТРУМЕНТИ**

**Владимир Христов**  
Регистриран одитор

<b>Ключови думи:</b>	<b>Резюме</b>
<p><i>Финансов инструмент</i> <i>Финансов актив</i> <i>Финансов пасив</i> <i>Инструмент на собствения капитал</i> <i>Класифициране</i> <i>Първоначално признаване</i> <i>Първоначална оценка</i> <i>Последваща оценка</i> <i>Обезценка</i> <i>Отписване</i> <i>Амортизируема стойност</i> <i>Метод на ефективната лихва</i> <i>Ефективен лихвен процент</i> <i>Дата на търгуване</i> <i>Дата на уреждане</i></p>	<p><i>В статията са представени базовите постановки в областта на счетоводното отразяване на финансовите инструменти. Обобщени са резултатите от критичен анализ на нормативния текст на Счетоводен стандарт 32 – Финансови инструменти. Представени са предложения за отстраняване на установените недостатъци, с цел да се подпомогне създаването на добра практика по отношение приложимостта на стандарта.</i></p>

### **Увод**

Дефиницията за финансов инструмент по смисъла на Счетоводен стандарт 32 – *Финансови инструменти* (СС 32) има широк обхват и поради това много активи и пасиви попадат в обхвата на неговото приложно поле. Въпреки натрупаната практика по прилагането на разглеждания стандарт наблюденията ни в приложен аспект доказват сериозни затруднения при тълкуването и имплементирането на конкретни негови разпоредби (а в определени случаи и неразбиране на някои от специфични му регламенти). Част от изискванията на стандарта са свързани с необходимост от преценки в контекста на принципа за предимство на съдържанието пред формата, както и математически изчисления, които са трудно приложими. Това създава проблеми при счетоводното третиране и отчитане на определени аспекти на финансовите инструменти за практикуващите счетоводители. Споделените обстоятелства доказват актуалността и значимостта на разглежданата проблематика в настоящата статия. Основна цел на автора е да систематизира съдържащите се в СС 32 базови постановки в областта на счетоводното отразяване на финансовите инструменти, въз основа на

критичен анализ да представи проекции за усъвършенстването му, като по този начин подкрепи създаването на добри практики за неговата приложимост. За постигане на изследователската цел се набелязват следните задачи:

1. да се изследват същността и видовете финансови инструменти;
2. да се представи критичен анализ на нормативната уредба, регламентираща счетоводното отразяване на финансовите инструменти;
3. да се изградят приложни модели за по-добро разбиране и създаване на добри практики при апробирането на специфичните разпоредби, съдържащи се в СС 32.

### **1. Същност и видове финансови инструменти**

По смисъла на СС 32 финансовият инструмент представлява договор, който поражда едновременно както финансов актив в едно предприятие, така и финансов пасив или инструмент на собствения капитал в друго предприятие. Поддържа се становището, че договорът в най-общ смисъл представлява волеизявление на две или повече страни, които уреждат своите взаимоотношения и не е задължително да бъде в писмен вид<sup>1</sup>. СС 32 определя договора като обвързващо споразумение с ясни икономически последици за две или повече страни и осигурено изпълнение чрез законна сила. Произтичащите от нормативни (законови или подзаконови) разпоредби пасиви или активи, които нямат договорен характер за предприятията (например данъците, таксите и т.н.), не са финансови пасиви или финансови активи.

Финансовите инструменти се подразделят на три базисни категории: финансови активи, финансови пасиви и инструменти на собствения капитал.

Финансов актив е всеки актив, който представлява:

- а) парична сума;
- б) договорно право за:
  - получаване на парични суми или друг финансов актив от друго предприятие;
  - размяна на финансов инструмент с друго предприятие при потенциално благоприятни условия;
- в) инструмент на собствения капитал на друго предприятие;
- г) компенсаторен инструмент по смисъла на чл. 2 от Закона за сделките с компенсаторни инструменти.

Може да се посочи, че същността на финансовите активи като счетоводна категория е дефинирана, без да се анализира икономическата им същност<sup>2</sup>.

<sup>1</sup> Стоянов С., Д. Фесчиан, С. Башева, Р. Андасарова. Банково счетоводство, София, Издателски Комплекс-УНСС, 2018 г., стр. 76.

<sup>2</sup> Пак там, стр. 77.

Финансов пасив е всеки пасив, който представлява договорно задължение за:

- а) предоставяне на парични суми или финансов актив на друго предприятие, или
- б) размяна на финансови инструменти с друго предприятие при потенциално неблагоприятни условия.

Инструмент на собствения капитал е всеки договор, който осигурява остатъчна стойност в активите на дадено предприятие след приспадане на всички негови пасиви.

Същността на финансовите инструменти като счетоводни категории се представя в таблица 1:

<b>Видове финансови инструменти</b>		
<b>Финансови активи</b>	<b>Финансови пасиви</b>	<b>Инструменти на собствения капитал</b>
<p><b>Парични средства</b></p> <p>Паричните средства са финансов актив, защото са средство за размяна и представляват основата, върху която всички операции се оценяват и представят във финансовите отчети с общо предназначение.</p> <p>Паричните депозити в банка са финансови активи, защото представляват договорно право на вложителя да получи от банката депозирани парични средства при изтичане на срока на депозита</p>	<p><b>Емитирани привилегировани акции, подлежащи на задължително обратно изкупуване на фиксирана или определима бъдеща дата във фиксиран или определен размер</b></p>	<p><b>Емитирани дялове и акции</b></p> <p>(обикновени и привилегировани, които не подлежат на задължително обратно изкупуване)</p>
<p><b>Вземания с договорен характер</b></p> <p>Вземанията с договорен характер са финансови активи, защото представляват договорно право на кредитора да получи парични суми в бъдещ период, на което право съответства договорното задължение на длъжника да плати парични суми в бъдещ период.</p>	<p><b>Задължения с договорен характер</b></p> <p>Задълженията с договорен характер са финансови пасиви, защото представляват договорно задължение на длъжника да плати парични суми в бъдещ период, на което задължение съответства договорното право на кредитора да получи парични суми в бъдещ период</p>	

<b>Видове финансови инструменти</b>		
<b>Финансови активи</b>	<b>Финансови пасиви</b>	<b>Инструменти на собствения капитал</b>
<i>Правата и задълженията, произтичащи от лизингови договори, вземанията и задълженията, произтичащи от застрахователни договори, са извън обхвата на СС 32</i>		
<p><b>Предоставени заеми</b></p> <p>Предоставените заеми са финансови активи, защото на договорното право на едната страна (заемодател, кредитор) да получи парични суми съответства договорното задължение на другата страна (заемополучател, длъжник) да плати парични суми</p>	<p><b>Получени заеми</b></p> <p>Получените заеми са финансови пасиви, защото на договорното задължение на едната страна (заемополучател, длъжник) да плати парични суми съответства договорното право на другата страна (заемодател, кредитор) да получи парични суми</p>	
<p><b>Допълнителна парична вноска по реда на чл. 134<sup>3</sup> от Търговския закон (от гл.т. на съдружника – вносител)</b></p> <p>Допълнителните парични вноски по реда на чл. 134 от Търговския закон са особена форма на кредитиране на дружеството и с факта на тяхното внасяне съдружникът – вносител става кредитор на дружеството за своето вземане в размер на направената допълнителна парична</p>	<p><b>Допълнителна парична вноска по реда на чл. 134 от Търговския закон (от гл.т. на дружеството – получател)</b></p> <p>Допълнителните парични вноски по реда на чл. 134 от Търговския закон са особена форма на кредитиране на дружеството и с факта на тяхното внасяне дружеството – получател става длъжник на съдружника – вносител до размера на допълнителната парична вноска. Непосочването на</p>	

<sup>3</sup> По решение на общото събрание за покриване на загуби и при временна необходимост от парични средства съдружниците могат да бъдат задължени да направят допълнителни парични вноски за определен срок. Допълнителните вноски са съразмерни на дяловете в капитала, ако не е предвидено друго (чл. 134, ал. 1 от Търговския закон). Допълнителните вноски не се отразяват в капитала на дружеството. За тях може да се уговори дружеството да плаща лихви (чл. 134, ал. 3 от Търговския закон).

<b>Видове финансови инструменти</b>		
<b>Финансови активи</b>	<b>Финансови пасиви</b>	<b>Инструменти на собствения капитал</b>
вноска. Непосочването на срок за връщането им не означава автоматично, че сумите са предоставени без задължение за връщане, тъй като без изрично изявление на кредитора – съдружник в дружеството, че се отказва от вземането си, допълнителните вноски са дължими и подлежат на връщане и то най-късно при прекратяването на членството, респективно при прекратяване на дружеството	срок за връщането им не означава автоматично, че сумите са предоставени без задължение за връщане, тъй като без изрично изявление на кредитора – съдружник в дружеството, че се отказва от вземането си, допълнителните вноски са дължими и подлежат на връщане и то най-късно при прекратяването на членството, респективно при прекратяване на дружеството	
<b>Придобити облигации, държавни ценни книжа, компенсаторни инструменти</b>	<b>Издадени облигации</b>	
<b>Придобити дългови инструменти</b> менителница, запис на заповед (от гл.т. на притежателя)	<b>Издадени дългови инструменти</b> менителница, запис на заповед (от гл.т. на издателя)	
<b>Придобити ценни книжа като акции и дялове</b> <i>Притежаваните акции и дялове в дъщерни, асоциирани и смесени предприятия отговарят на определението за финансов актив, но са извън обхвата на СС 32</i>		

**Таблица 1. Същност на финансовите инструменти като счетоводни категории**

Подчертава се, че ключовата характеристика на финансовите инструменти е техният договорен характер. На тази основа вземания и задължения, които нямат договорен характер, като вземания и задължения за данъци и осигуровки, които имат законов характер, се изключват от обхвата на финансовите инструменти.

Физическите активи, като: материални запаси; земи; недвижими имоти; машини, съоръжения и оборудване; нематериални активи, като

патенти и търговски марки; инвестиционни златни кюлчета, не са финансови активи. Контролът върху такива материални и нематериални активи създава възможност за генериране на входящи потоци от парични средства или други активи, но не поражда настоящо право за получаване на парични средства или други финансови активи.

В обхвата на финансовите инструменти не попадат договорите, които не са свързани с прехвърляне на финансови активи<sup>4</sup>, както и предплатените разходи за бъдещи периоди, съответно и разсрочените приходи за бъдещи периоди.

СС 32 съдържа разпоредби, съгласно които компенсационен договор, който се сключва за ефективно осъществяване на разплащанията на нетна база, е в обхвата на стандарта<sup>5</sup>.

## **2. Класифициране на финансовите инструменти**

Класифицирането на финансовите инструменти за счетоводни цели се извършва в съответствие с принципа за предимство на икономическото съдържание пред правната форма. Издателят на даден финансов инструмент следва да класифицира инструмента или неговите съставни части като пасив или като собствен капитал в съответствие със съдържанието на договорното споразумение, т.е. в съответствие с принципа за предимство на съдържанието пред формата<sup>6</sup>.

Основната характеристика, по която се разграничава финансов пасив от капиталов инструмент, е съществуването на договорно задължение на едната страна по финансовия инструмент (издателя) да предостави парични средства или друг финансов актив на другата страна (притежателя) или да размени с притежателя друг финансов инструмент при потенциално неблагоприятни условия за издателя. Когато съществува такова договорно задължение, финансовият инструмент отговаря на дефиницията за финансов пасив независимо от начина, по който ще бъде уредено договорното задължение.

Даден финансов инструмент се класифицира като инструмент на собствения капитал, когато не поражда договорно задължение за издателя да предостави парични средства или друг финансов актив или да размени с притежателя друг финансов инструмент при потенциално неблагоприятни условия. Пример в това отношение са обикновените акции, при които, независимо че притежателят им има принципното право да получава дивиденди, издателят няма договорно задължение за тяхното разпределяне. От друга страна, ако емитентът може да бъде задължен да изкупи емитирания финансов инструмент, то той се

---

<sup>4</sup> Касае се за т.нар. договори за замяна на физически активи, наричани в гражданския и търговския оборот договори за бартер.

<sup>5</sup> Като пример се посочва договор за текуща сметка, правната уредба на който се съдържа в чл. 419 от Търговския закон.

<sup>6</sup> Принципът за предимство на съдържанието пред формата е дефиниран с разпоредбата на чл. 26, ал. 1, т. 8 от Закона за счетоводството, съгласно която сделките и събитията се отразяват счетоводно в съответствие с тяхното съдържание, същност и икономическа реалност, а не формално според правната им форма.

класифицира като финансов пасив. Такива са привилегированите акции, предвиждащи задължително обратно изкупуване от издателя на фиксирана или определима бъдеща дата във фиксиран или определен размер.

Ако изборът за погасяването на даден финансов инструмент с парични средства (или в някаква друга форма) зависи от бъдещи събития и обстоятелства, които са извън контрола както на емитента, така и на държателя на инструмента, то финансовият инструмент се класифицира като финансов пасив, тъй като емитентът не притежава безусловното право да избегне погасяването.

Издателят на даден финансов инструмент, който съдържа елемент както на пасив, така и на собствен капитал, класифицира поотделно компонентите на този сложен (съставен) финансов инструмент като финансов пасив и инструмент на собствения капитал. Като типичен пример се посочват конвертируемите облигации<sup>7</sup>, които дават право на своя притежател да ги конвертира (замени) за точно определен брой обикновени акции на емитента.

Процесът на вземане на решение за класифицирането на даден финансов инструмент в конкретна категория се представя в таблица 2:

<b>Финансов инструмент</b>	<b>Договорно задължение за изплащане на сумата на дълга с парични средства</b>	<b>Договорно задължение за изплащане на лихви и дивиденди с парични средства</b>	<b>Класифициране на финансовия инструмент</b>
Обикновени акции	Не	Не	Капиталов инструмент
Привилегировани акции с фиксиран дивидент, подлежащи на задължително обратно изкупуване	Да	Да	Финансов пасив
Конвертируеми облигации с право на конвертиране в определен брой обикновени акции	Да	Да	Финансов пасив по отношение на облигационния заем и капиталов инструмент по отношение на опцията за конвертиране

**Таблица 2. Процес на вземане на решение за класифицирането на финансови инструменти**

<sup>7</sup> Правната уредба на конвертируемите облигации се съдържа в разпоредбите на чл. 215 – 218 от Търговския закон.

В СС 32 липсват изрични разпоредби, но се подчертава ключовото правило, че класифицирането на финансовите инструменти е от изключителна важност, защото от класификацията на даден финансов инструмент зависи подхода за признаване и отчитане на свързаните с него лихви, дивиденди, печалби или загуби. Лихвите, дивидентите, печалбите и загубите, когато са свързани с конкретен финансов инструмент, класифициран като финансов пасив, се представят в отчета за приходите и разходите като финансови приходи или разходи, докато когато са свързани с конкретен инструмент на собствения капитал, се отчитат като движение на капитала.

### **2.1. Класифициране на финансовите активи**

При класифицирането на финансовите активи водещи са намеренията на ръководството на отчитащото се предприятие за начина на получаване (черпене) на икономическата изгода от конкретния финансов актив и възможността тези намерения да бъдат реализирани, както и вида на самия финансов актив. В контекст на изложеното притежаваните от отчитащото се предприятие облигации (издадени от друго предприятие) могат да бъдат класифицирани във всяка една от четирите категории финансови активи в зависимост от намерението на ръководството, докато притежаваните обикновени акции (емитирани от друго предприятие) не могат да бъдат отнесени към финансовите активи, държани до настъпване на падеж, защото те нямат фиксиран падеж.

В СС 32 са регламентирани следните четири категории финансови активи:

- *Финансови активи, държани за търгуване.* Категорията обхваща финансови активи, които са придобити от предприятието с цел получаване на печалба, произтичаща от краткосрочни колебания в цените или в дилърски марж;
- *Финансови активи, държани до настъпване на падеж.* Категорията включва финансови активи с фиксирано или определяемо плащане и фиксиран падеж, които предприятието има положителното намерение и възможност да запази до настъпване на падежа им;
- *Кредити и вземания, възникнали първоначално в предприятията.* Категорията обхваща финансови активи, създадени от предприятието посредством директно предоставяне на пари, стоки или услуги на дадени дебитори;
- *Финансови активи, обявени за продажба.* Към тази категория се отнасят всички финансови активи, които не могат да се класифицират в предходните категории.

Класифицирането на финансовите активи (от гледна точка на притежателя) се представя в таблица 3:



Категория финансов актив	Класификация на финансовия актив
Финансови активи, държани за търгуване	<p>- Финансов актив с оставащ краткосрочен падеж до 3 месеца от дата на придобиване (по същество това е паричен еквивалент)</p> <p>- Финансов актив, придобит с намерение да бъде прехвърлен (джиросан) в краткосрочен период (до 12 месеца) с цел реализиране на печалба</p>
Финансови активи, държани до настъпване на падеж	- Финансов инструмент с оставащ падеж над 3 месеца от датата на придобиване и придобит от лице, което не е негов първоначален издател (придобит при вторично предлагане – от борсов или извънборсов пазар) с <u>намерение и възможност</u> да се държи до настъпване на падежа
Кредити и вземания, възникнали първоначално в предприятията	- Финансов инструмент с оставащ падеж над 3 месеца от датата на придобиване и придобит от неговия първоначален издател (например срещу предоставяне на пари, стоки или услуги) с намерение да се държи до настъпване на падежа. В тази категория се включват търговски вземания, срочни депозити в банки (с падеж над 3 месеца), придобити дългови инструменти при първоначално предлагане
Финансови активи, обявени за продажба	Всички финансови активи, които не могат да се класифицират в предходните групи. Финансов инструмент с оставащ падеж над 3 месеца от датата на придобиване и придобит с намерение за държане за неопределено време. Тук следва да се включват и тези, които отговарят на следните условия: не са държани за търгуване; липса на намерение да бъдат държани до настъпване на падеж; справедливата им стойност <sup>8</sup> не може да се определи с достатъчна степен на надеждност

**Таблица 3. Класифициране на финансови активи по категории (от гледна точка на притежателя)**

Подчертава се, че намерението и възможността (способността) да се задържи дадена инвестиция до настъпването на нейния падеж се преценяват както при първоначалното придобиване и признаване на актива, така и на всяка следваща дата, към която се изготвя финансов отчет с общо предназначение.

Изискването за твърдо намерение да се задържи конкретна инвестиция до настъпването на нейния падеж е много по-строго, отколкото отсъствието на намерение за продажба към определен момент. Продажбата и прехвърлянето на значително количество инвестиции,

<sup>8</sup> Справедливата стойност представлява сумата, за която даден актив може да бъде разменен или даден пасив да бъде уреден, в сделка между информирани и желаещи осъществяването на сделката страни, при справедливи пазарни условия (Национални счетоводни стандарти – Общи разпоредби).

държани до настъпване на падеж през текущия или през предходните два отчетни периода, поражда сериозни съмнения относно намерението и способността на предприятието да задържи дадена инвестиция до настъпването на нейния падеж. В такъв случай инвестицията, държана до настъпване на падеж, се рекласифицира като финансов актив, обявен за продажба. След изтичането на „забранителния“ срок предприятието може отново да класифицира въпросния финансов актив като инвестиция, държана до настъпване на падеж. Изключения представляват следните случаи на прехвърляне:

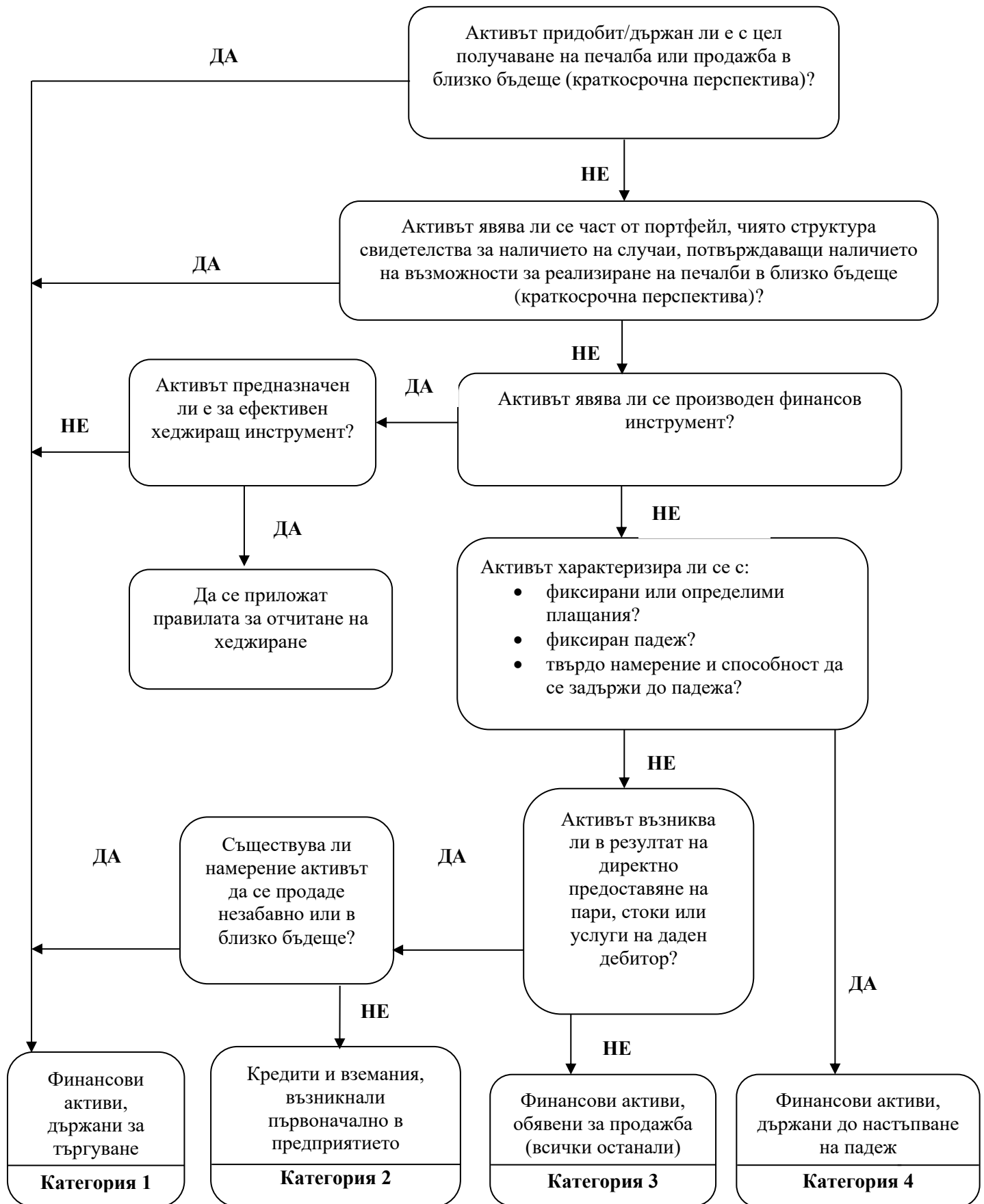
- достатъчно близо до падежа;
- при събрана значителна част от главницата;
- когато прехвърлянето е породено от изолирано събитие, което е извън контрола на предприятието.

В СС 32 не са изяснени понятията „достатъчно близо до падежа“ и „значителна част от главницата“, т.е. разчита се на преценката на ръководството на отчитащото се предприятие.

Финансовите активи не се класифицират като държани до настъпване на падеж в следните случаи:

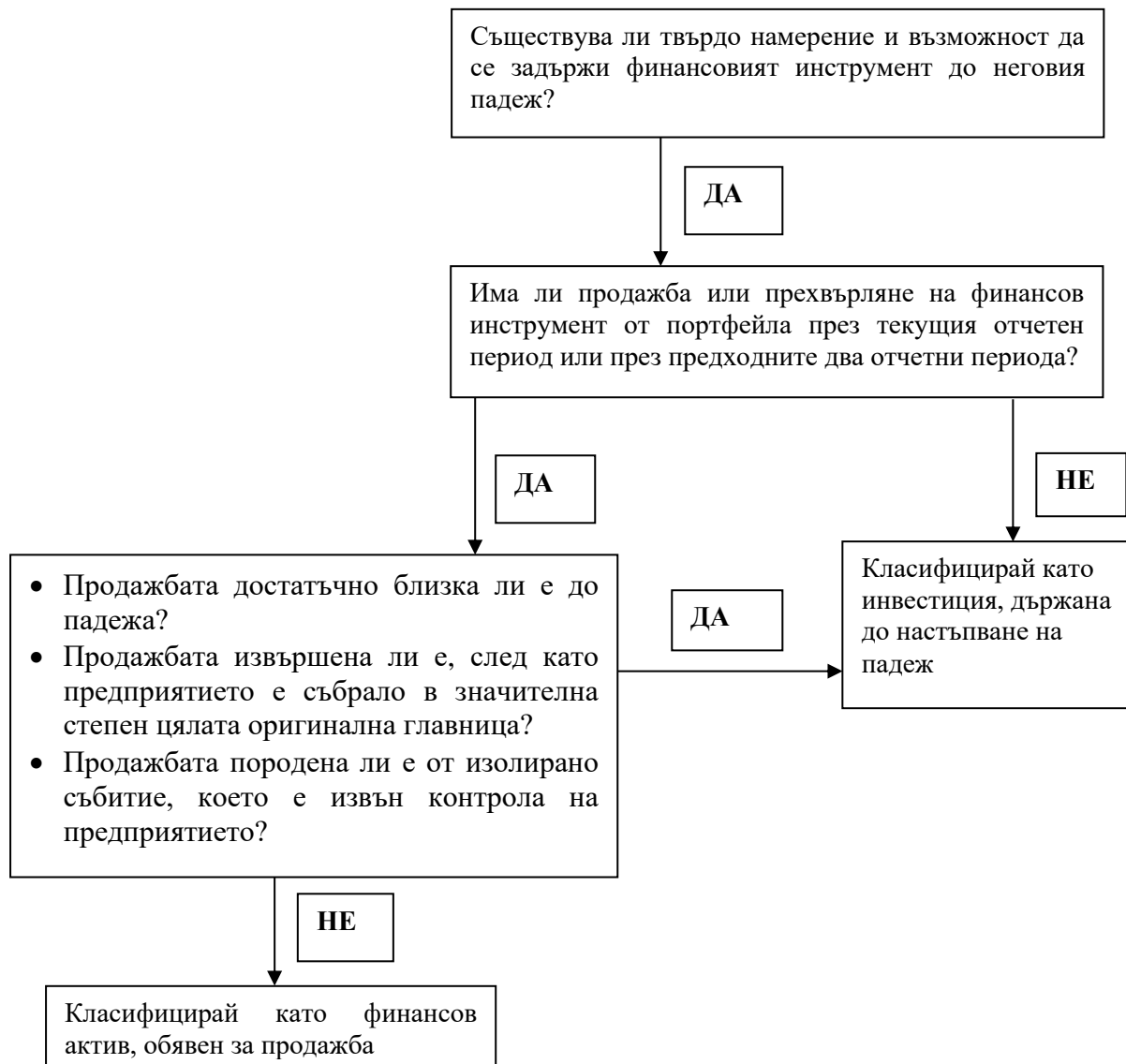
- предприятието има намерение да държи финансовия актив за неопределен период от време;
- предприятието има готовност да продаде финансовия актив в отговор на промените в пазарните лихвени проценти;
- издателят има право да уреди финансовия актив на стойност значително по-ниска от неговата амортизирана стойност;
- предприятието не притежава необходимите финансови ресурси, за да продължи да финансира инвестицията до настъпването на нейния падеж;
- предприятието е в обхвата на съществуващи нормативни регулации, които ограничават намерението му да задържи финансовия актив до настъпването на неговия падеж.

Моделът за класифициране на финансовите активи се представя във фигури 1 и 2:



Категории 1 и 3 се представят във финансовия отчет с общо предназначение по справедлива стойност  
Категории 2 и 4 се представят във финансовия отчет с общо предназначение по амортизирана стойност

Моделът за класифициране на конкретен финансов актив като инвестиция, държана до настъпване на падеж, се представя схематично посредством следното дърво на решенията:



**Фигури 1 и 2. Модел за класифициране на финансовите активи**

## 2. 2. Класифициране на финансовите пасиви

При класифицирането на финансовите пасиви водещ критерий е целта на предприятието при поемането им.

В СС 32 са регламентирани три категории финансови пасиви, както следва:

- *Финансови пасиви, държани за търгуване.* Това са финансови пасиви, поети от предприятието с цел получаване на печалба, произтичаща от краткосрочни колебания в цените или в дилърските маржове;
- *Финансови пасиви, държани до настъпване на падеж.* Това са финансови пасиви с фиксирано или определяемо плащане и

фиксиран падеж, които предприятието има положителното намерение и възможност да запази до настъпване на падежа им;

- *Финансови пасиви, възникнали първоначално в предприятието.* Това са финансови пасиви, които са създадени от предприятието посредством директно получаване на пари, стоки или услуги от дадени кредитори.

### **3. Първоначално признаване на финансовите инструменти**

В съответствие с разпоредбата на § 4.1 от СС 32 даден финансов инструмент се признава тогава и само тогава, когато отчитащото се предприятие стане страна по договорните условия на конкретния финансов инструмент. На тази основа безусловните вземания и задължения се признават като активи или пасиви, когато предприятието стане страна в договора и вследствие на това има право или задължение да получи или плати парични средства. Условните ангажименти за покупко-продажба и планираните бъдещи сделки, колкото и да са вероятни, не се признават за финансови активи или пасиви. Изключение от посоченото правило са само форуърдните договори, представляващи ангажимент да се закупи или продаде определен финансов инструмент или стока на определена бъдеща дата при определена цена, които се признават като актив или пасив на датата на поемане на съответния ангажимент.

Без да е изрично указано (което се определя като слабост на нормативния текст на стандарта), изключение от общото правило са т.нар. „редовни“ покупки или продажби на финансови активи, за които липсва легално определение в СС 32. По своята същност „редовните“ покупки или продажби на финансови активи представляват договор, клаузите на който предвиждат прехвърляне на финансовия актив, предмет на договора, в рамките на определен период от време (времеви период), установен от нормативни изисквания или обичайната практика за съответния пазар. За тяхното счетоводно отразяване се прилага или методът на дата на търгуване, или методът на дата на уреждане.

### **4. Първоначална оценка на финансовите инструменти**

Финансовите инструменти се оценяват при първоначалното придобиване по цена на придобиване, която включва:

а) справедливата стойност на даденото (при финансов актив) или полученото (при финансов пасив) за него вложение;

б) разходите по извършване на сделка с финансови инструменти, като:

- хонорари, комисиони и други възнаграждения, изплатени на агенти, брокери, консултанти, дилъри и други, пряко ангажирани със сделката лица;
- данъци, такси, разрешения и други, изплатени на борси и на регулационни органи;

- трансферни данъци и мита и други (§ 5.1 от СС 32).

В първоначалната оценка на финансовите инструменти не се включват получените премии и отбивни, финансираня и разпределения на административни и други общи разходи (§ 5.2 от СС 32).

Подчертава се, че в разпоредбите на СС 32, касаещи първоначалната оценка на финансовите инструменти (§ 5.1 и § 5.2 от СС 32), липсва изрична разпоредба преките разходи по сделката да не се включват в първоначалната оценка на финансовите активи и пасиви, класифицирани като държани за търгуване. Липсата на подобна разпоредба се определя като грешка от гледна точка на икономическата и концептуална логика за оценка по справедлива стойност на тази конкретна категория финансови активи и пасиви. Подобни преки разходи следва да се отчитат като текущи.

В СС 32 липсват изрични разпоредби, регламентиращи първоначалната оценка на сложните (съставни) финансови инструменти, които съдържат едновременно елемент на финансов пасив и собствен капитал. В съответствие с разпоредбата на § 3.2, б. „б“ от СС 1 – *Представяне на финансови отчети* подобна нормативна празнота следва да бъде запълвана чрез избирането и прилагането на счетоводна политика, която да съответства на Международните счетоводни стандарти<sup>9</sup>.

Регламентираният в приложимите Международни счетоводни стандарти подход за първоначално оценяване на сложните (съставни) финансови инструменти, съдържащи едновременно компоненти на финансов пасив и собствен капитал, е представен в таблица 4:

	<b>Действие</b>
<b>Стъпка 1</b>	Определяне на справедливата стойност на финансовия инструмент като цяло. Справедливата стойност на сложния финансов инструмент като цяло е равна на получените постъпления (плащания) при издаване на инструмента
<b>Стъпка 2</b>	Определяне на справедливата стойност на компонента финансов пасив
<b>Стъпка 3</b>	Определяне на справедливата стойност на компонента собствен капитал. Определя се като разлика между справедливата стойност на сложния финансов инструмент като цяло и справедливата стойност на компонента финансов пасив

**Таблица 4. Тристъпков стандартизиран подход за първоначално оценяване на сложни финансови инструменти, съдържащи едновременно компоненти на финансов пасив и на собствен капитал**

<sup>9</sup> По смисъла на § 1, т. 8 от Допълнителните разпоредби на Закона за счетоводството Международни счетоводни стандарти (МСС) са приетите в съответствие с Регламент (ЕО) 1606/2002 на Европейския парламент и на Съвета от 19 юли 2002 г. за прилагането на Международните счетоводни стандарти и включват Международните счетоводни стандарти (International Accounting Standards (IAS), Международните стандарти за финансова отчетност (International Financial Reporting Standards (IFRS) и свързаните с тях тълкувания (SIC-IFRIC interpretations), последващите изменения на тези стандарти и свързаните с тях тълкувания, бъдещите стандарти и свързаните с тях тълкувания, издадени или приети от Съвета по международните счетоводни стандарти (International Accounting Standards Board (IASB)).

### 5. Последваща оценка на финансовите инструменти

Заложените в СС 32 принципи за последващи оценки на финансовите активи и пасиви и тяхното счетоводно представяне са систематизирани в таблица 5:

Категория финансов инструмент	Последваща оценка	Отчитане на промените в балансовата стойност	Нормативно основание
Финансови активи и пасиви, държани за търгуване	Справедлива стойност	Текущ финансов приход/разход	§ 6.1 от СС 32; § 7.1, б. „б“ от СС 32; § 9.3, б. „а“ от СС 32
Финансови активи и пасиви, държани до настъпване на падеж (с изключение на държаните за търгуване, деривативите и онези, които следва да се отчитат по справедлива стойност)	Амортизируема стойност	Текущ финансов приход/разход	§ 6.2 от СС 32; § 7.1, б. „а“ от СС 32
Кредити и вземания, и финансови пасиви, възникнали първоначално в предприятията с фиксиран падеж	Амортизируема стойност	Текущ финансов приход/разход	§ 6.2 от СС 32; § 7.1, б. „а“ от СС 32
Кредити и вземания и финансови пасиви, възникнали първоначално в предприятията без фиксиран падеж и недържани за търгуване	Себестойност	X	§ 6.3 от СС 32
Финансови активи обявени за продажба	Справедлива стойност	Текущ финансов приход/разход или преоценъчен резерв, като резервът може да бъде положителна или отрицателна величина (изборът е компонент на счетоводната политика)	§ 6.1 от СС 32; § 9.3, б. „б“ от СС 32
Финансови активи и пасиви, чиято справедлива стойност не може да бъде определена по надежден начин	Цена на придобиване	X	§ 8.6 от СС 32

**Таблица 5. Принципи за последващо оценяване на финансовите активи и пасиви и тяхното счетоводно представяне**

По смисъла на СС 32:

*Амортизируема стойност на финансов инструмент* е размерът, с който първоначално е бил оценен финансовият инструмент при неговото признаване и коригиран:

- ✓ в посока увеличение – с натрупаната амортизация на всяка разлика между първоначалния размер и размера при падежа;
- ✓ в посока намаление:
  - с вноските от погасяване на главницата; натрупаната амортизация на всяка разлика между първоначалния размер и размера на падежа;
  - с всякакво отчисление за обезценка или несъбираемост.

*Метод на ефективната лихва* е метод за изчисляване на амортизацията на финансов актив или пасив чрез използване на ефективния лихвен процент.

*Ефективен лихвен процент* е размерът, който прави точен дисконт на очакваните бъдещи парични потоци до падежа или до следващата дата на пазарна промяна на цените до сегашната нетна преносна стойност на финансов актив или пасив. Ефективният лихвен процент понякога се определя като уравновесен приход до времето на падежа или до следващата дата на пазарна промяна на цените и представлява вътрешната норма на възвръщаемост на финансовия инструмент за определен отчетен период. При изчисляването на ефективния лихвен процент се вземат под внимание всички възнаграждения и такси, платени или получени между страните по договора.

Ефективният лихвен процент се определя като вътрешната норма на възвръщаемост на финансовия актив или пасив за съответния отчетен период. Изчисляването на вътрешната норма на възвръщаемост с калкулатор е трудоемка операция, като най-често приложимо е правилото за пробите и грешките. За изчисляване на ефективния лихвен процент може да се използва финансовата функция IRR на програмния продукт Microsoft Excel.

## **6. Обезценка на финансовите инструменти**

Финансовите инструменти подлежат на редовен тест за обезценка. Това предполага извършване поне веднъж годишно и то към датата на изготвяне на финансовия отчет с общо предназначение. В СС 32 липсват изрични разпоредби, които да регламентират кога са налице обективни доказателства за наличие на обезценка на конкретен финансов актив или група от финансови активи, т.е. липсват разписани правила как следва да се проверява дали даден финансов актив е обезценен, което се определя като съществена слабост на нормативния текст на стандарта.



Най-общо казано даден финансов актив е обезценен, когато неговата възстановима<sup>10</sup> стойност е по-висока от балансовата му стойност.

Конкретно приложение намират разпоредбите на § 10.1, 10.2, 9.2 и 9.4. от СС 32.

Подчертава се, че в съответствие с разпоредбите на СС 32 на евентуална обезценка биха подлежали и финансовите активи, класифицирани в категорията държани за търгуване. По мнение на автора тази постановка е неправилна. Обезценката на финансовите активи, отчетени по амортизируема стойност, се отчита като текущ финансов разход (§ 9.4 от СС 32). Обезценката на останалите финансови активи се отчита в намаление на резерва от преоценка, ако той е положителна величина. Сумата на обезценката, превишаваща създадения резерв, се отчита като текущ финансов разход. Когато резервът е отрицателна величина, обезценката се отчита като текущ финансов разход и като намаление на този резерв (§ 10.2 от СС 32). Когато е възприета счетоводна политика, съгласно която след първоначалното признаване на финансовия актив последващите промени в неговата справедлива стойност се отчитат като текущи финансови приходи/разходи, загубата от обезценка се отчита като текущ финансов разход.

## **7. Прекласифициране (реклаифициране) на финансовите инструменти**

Към счетоводно отчитане на прекласифициране (реклаифициране) на финансов актив се пристъпва при промяна в първоначалните намерения на ръководството на отчитащото се предприятие по отношение начина на черпене на очакваните бъдещи икономически изгоди от конкретния финансов актив.

Моделът за счетоводно отразяване на прекласифицирането на финансови активи в съответствие с разпоредбите на СС 32 се представя във фигура 3<sup>11</sup>:

---

<sup>10</sup> Възстановимата стойност е по-високата от нетната продажна цена на конкретен актив и неговата стойност в употреба. Нетната продажна цена е сумата, която може да се получи за даден актив при пряка сделка между информирани и желаещи осъществяването ѝ купувач и продавач, намалена с разходите по продажбата. Стойността в употреба е сегашната стойност на прогнозираните бъдещи парични постъпления, които се очаква да бъдат получени при непрекъснатото използване и при освобождаването от актива в края на полезния срок на ползването му.

<sup>11</sup> В СС 32 липсва изрична разпоредба, забраняваща прекласифицирането (реклаификацията) към/извън категорията финансови активи, държани за търгуване на вече признати финансови активи. От теоретична и концептуална гледна точка подобна празнота се определя като съществен недостатък.



**Фигура 3. Модел за счетоводно отразяване на прекласифицирането на финансови активи**

## 8. Отписване на финансови инструменти

По смисъла на СС 32 под отписване на финансов инструмент следва да се разбира изваждане на финансов актив или пасив или част от тях от счетоводния баланс на предприятието (§ 1 от СС 32). Предложената дефиниция не е прецизирана в терминологично и методологично отношение. Авторът аргументира този недостатък със становището си, че финансовите инструменти не се изваждат от счетоводния баланс, а от активите и пасивите на отчитащото се предприятие.

Предприятието отписва изцяло или частично финансовите си инструменти (включително произтичащите от обезпечения) единствено когато договорените права или задължения по тях бъдат погасени. Погасяване (изцяло или частично) на договорени права или задължения, произтичащи от финансов инструмент, е налице при:

- реализиране на правата или уреждане на задълженията;
- отказ от правата или отменяне на задълженията;
- изтичане на срока за реализиране на правата или за уреждане на задълженията (§ 11.1 от СС 32).

В контекста на регламентирания с СС 32 правила за отписване прехвърлен финансов актив следва да бъде отписан само тогава, когато са прехвърлени в значителна степен всички рискове и изгоди от собствеността върху актива. Това означава, че прехвърлянето на даден

финансов инструмент (от правна гледна точка) на друго предприятие само по себе си не означава, че той непременно подлежи на отписване.

Примери за прехвърляния, при които се прехвърлят всички значителни рискове и изгоди и финансовият актив следва да бъде отписан, са:

- прехвърляне, при което прехвърлителят не задържа значителни рискове и изгоди под формата на опции или гаранции, свързани с финансовия актив, т.е. безусловна продажба;
- споразумение за продажба и опция за обратно изкупуване, при което цената на обратното изкупуване ще бъде справедливата стойност на финансовия актив към датата на обратното изкупуване.

Примери за прехвърляния, при които не се прехвърлят всички значителни рискове и изгоди и финансовият актив не следва да бъде отписан, са:

- споразумение за продажба и опция за обратно изкупуване, при което цената на обратното изкупуване ще бъде точно определена фиксирана стойност на финансовия актив към датата на обратното изкупуване;
- прехвърляне, при което прехвърлителят остава отговорен спрямо приобретателя за кредитни загуби, които могат да настъпят. Най-типичният пример е, когато придобиващият има право на пълен регресен иск (в случай на несъбиране на сумата по финансовия инструмент) срещу прехвърлителя.

Ключовото правило, заложено в СС 32, е, че ефектите от отписването на финансови инструменти се отчитат като текущи приходи и разходи. В съответствие с разпоредбите на § 11.5 от СС 32 при прехвърляне на финансов актив (което отговаря на критериите за отписване) резултатът от сделката се отчита като текущ финансов приход или текущ финансов разход.

При частично отписване на финансов инструмент предприятието определя съответстващата на отписаната част на финансовия инструмент балансова стойност спрямо общата балансова стойност на целия финансов инструмент и отчита като отписана само тази съответстваща част (§ 11.3 от СС 32). При частично отписване резултатът от сделката, съответстващ на отписаната част от балансовата стойност, се отразява като текущ финансов приход или текущ финансов разход от сделка с финансови инструменти (§ 11.5, б. „д“ от СС 32).

Отписване на финансов инструмент, придружено от възникване на нов финансов инструмент, се отчита като трансформиране на един финансов инструмент в друг (§ 11.4 от СС).

Когато се отписва финансов инструмент, за който има създаден резерв от преценка, съответстващият на финансовия инструмент резерв се отразява като текущ финансов приход или текущ финансов разход (§ 11.6 от СС 32).

### 9. Счетоводно отчитане по дата на търгуване или дата на уреждане

СС 32 регламентира два метода, които следва да се прилагат за счетоводно отразяване на придобиването на финансови активи – метод на датата на търгуване и метод на датата на уреждане. Избраният от ръководството на отчитащото се предприятие метод е елемент от счетоводната политика, който подлежи на последователно прилагане и оповестяване. СС 32 не съдържа разяснения, но по мнение на автора, а и в съответствие с добрите практики, избраният метод следва да се прилага последователно както за всички придобивания (покупки), така и за всички продажби на финансови активи, които принадлежат към една и съща категория финансови активи.

В СС 32 липсва определение на понятията „дата на търгуване“ и „дата на уреждане“. Можем да обобщим, че датата на търгуване е датата на поемане на ангажимент за придобиване или продажба на конкретен финансов актив. Датата на уреждане е датата, на която финансовият актив се прехвърля на или от предприятието.

Моделът за счетоводно отразяване на придобиването на финансови активи по дата на търгуване или дата на уреждане се представя в таблица 6:

Дата на търгуване	Дата на уреждане
Дата на поемане на ангажимент за придобиване на финансовия актив	Дата на прехвърляне на финансовия актив на придобиващото предприятие
<p>Финансовият актив се признава на датата на търгуване (въпреки че не е получен).</p> <p>След тази дата промените в справедливата стойност на финансовия инструмент се отразяват в зависимост от класификацията на финансовия актив и прилаганата счетоводна политика (като текущ финансов приход/разход или резерв от преценка). Промените в справедливата стойност не се признават за активи, чиято последваща оценка е по себестойност или по амортизируема стойност.</p> <p>Ако активът е дългов инструмент, лихви се начисляват от датата на уреждане, когато се сменя собствеността.</p>	<p>Финансовият актив се признава на датата на уреждане.</p> <p>Промените в справедливата стойност на финансовия актив между датата на търгуване и датата на уреждане се отразяват като преценка на вземането за актива в зависимост от класификацията на финансовия актив и прилаганата счетоводна политика (като текущ финансов приход/разход или резерв от преценка). Промените в справедливата стойност не се признават за активи, чиято последваща оценка е по себестойност или по амортизируема стойност.</p> <p>Ако активът е дългов инструмент, лихви се начисляват от датата на уреждане, когато се сменя собствеността.</p>

**Таблица 6. Модел за счетоводно отразяване на придобиването на финансови активи по дата на търгуване или дата на уреждане**

Моделът за счетоводно отразяване на продажбата на финансови активи по дата на търгуване или дата на уреждане се представя в таблица 7:

<b>Дата на търгуване</b>	<b>Дата на уреждане</b>
Дата на поемане на ангажимент за продажба на финансовия актив	Дата на прехвърляне на финансовия актив от продаващото предприятие
<p>Финансовият актив се отписва на датата на търгуване (въпреки че не е прехвърлен).</p> <p>Промените в справедливата стойност на финансовия актив между датата на търгуване и датата на уреждане не намират счетоводно отражение (не се отчитат).</p>	<p>Финансовият актив се отписва на датата на уреждане.</p> <p>Промените в справедливата стойност на финансовия актив между датата на търгуване и датата на уреждане не намират счетоводно отражение (не се отчитат).</p>

**Таблица 7. Модел за счетоводно отразяване на продажбата на финансови активи по дата на търгуване или дата на уреждане**

### **Заклучение**

Финансовите инструменти са специфични отчетни обекти. Същността на финансовите активи, финансовите пасиви и инструменти на собствения капитал, като счетоводни категории, е дефинирана в СС 32. Правната уредба (от счетоводна гледна точка) на въпросите, свързани с признаването; класификацията; първоначалните и последващи оценки; обезценките и отписването на финансовите инструменти, съдържаща се в СС 32, е непълна и съдържа спорни от теоретична и концептуална гледна точка разпоредби, както и неясни или неизпълними на практика изисквания. Това е и причината за съществуващите затруднения при практическото прилагане на стандарта, изразяващо се в правилно разбиране и вярно имплементиране на конкретните му разпоредби. Базирайки се на резултатите от представения критичен анализ, авторът стига до заключението, че за решаване на разкритите проблеми е необходима сериозна преработка, а в определена степен и пренаписване на стандарта.

**Библиографска справка:**

1. Закон за счетоводството, обн., ДВ, бр. 95 от 08 декември 2015 г., посл. изм. и доп., ДВ, бр. 105 от 19 декември 2023 г.
2. Национални счетоводни стандарти – Общи разпоредби, обн., ДВ, бр. 30 от 7 април 2005 г., посл. изм. и доп., ДВ, бр. 3 от 12 януари 2016 г.
3. Стоянов С., Д. Фесчиян, С. Башева, Р. Андасарова. Банково счетоводство, София, Издателски комплекс – УНСС, 2018 г.
4. Счетоводен стандарт 1 – Представяне на финансови отчети, обн., ДВ, бр. 30 от 7 април 2005 г., посл. изм. и доп., ДВ, бр. 3 от 12 януари 2016 г.
5. Счетоводен стандарт 32 – Финансови инструменти, обн., ДВ, бр. 30 от 7 април 2005 г., посл. изм. и доп., ДВ, бр. 3 от 12 януари 2016 г.
6. Търговски закон, обн., ДВ, бр. 48 от 18 юни 1991 г., посл. изм. и доп., ДВ, бр. 66 от 01 август 2023 г.

**FINANCIAL INSTRUMENTS – UNDERLYING PROVISIONS IN THE  
CONTEXT OF ACCOUNTING STANDARD 32 – FINANCIAL INSTRUMENTS**

---

**Vladimir Hristov**

Registered Auditor

<b>Keywords:</b>	<b>Summary</b>
<i>Financial instrument</i> <i>Financial asset</i> <i>Financial liability</i> <i>Equity instrument</i> <i>Classification</i> <i>Initial recognition</i> <i>Initial measurement</i> <i>Subsequent measurement</i> <i>Impairment</i> <i>Derecognition</i> <i>Depreciable amount</i> <i>Effective interest method</i> <i>Effective interest rate</i> <i>Trade date</i> <i>Settlement date</i>	<p>The article presents the underlying provisions in the field of financial instrument accounting treatment. The paper summarizes the outcomes of a critical analysis of the authoritative text of Accounting Standard 32 – Financial Instruments. The article presents proposals for remediation of identified deficiencies with the aim of assisting the establishment of good practice with respect to the application of the Standard.</p>